

අතීතකාලික ක්වසු (වස්) කානච් (ආන) ප්‍රත්‍ය

කානච් (ආන)

ලිටි ලකාරයේ පරස්මෙවෙදී ධාතූන් කෙරෙන් පරව (ක්වසු) වස් ප්‍රත්‍යය වේ. මෙම ප්‍රත්‍යය පර ව සිටින කල්හි ධාතුව ද්විතී වේ.

√ ගම් > ගම් + වස්	>	ජගාමිවස්
√ භූ > භූ + වස්	>	බභූවස්
√ පා > පා + වස්	>	පවිවස්
√ ක් > ක් + වස්	>	චක්වස්
√ ස්ථා > ස්ථා + වස්	>	ස්ථිතවස්

- ලිටි ලකාරයේ ම ආත්මනේපද ධාතූන් කෙරෙන් (කානච්) ආන ප්‍රත්‍යය යෙදීමෙන් පහත ශබ්දරූප නිමාණය වේ. ධාතුවේ මුල් අකුර මෙහි ද ද්විතීවීම සිදුවේ.

√ යුධ් + ආන > යුධාන	√ ක් + ආන > චක්‍රාණ
√ මුච් + ආන > මුමුචාන	√ භිද් + ආන > භිභිදාන
√ පච් + ආන > පපචාන	

ගිනි ප්‍රත්‍යය

අර්භ් + √ භුජ්	>	අර්භොජිණ්	>	අර්භොජී
පිතූ + √ හ්ණ්	>	පිතූභාතිණ්	>	පිතූභාතී
ආ + √ ගම් + ඞ්	>	ආගාමිණ්	>	ආගාමී

ක්විප් ප්‍රත්‍යය

ව්‍රත්‍ර √ හ්ණ් > ව්‍රත්‍රහ්ණ් - ව්‍රත්‍රහා
පාප √ ක් > පාපකූච්
සොම √ සු > සොමසුච් - සොමසුද්

क्वनिप् प्रत्यास

राजन् + √ युध् > राजयुध्वन् > राजयुध्वा

राजन् + √ कृ > राजकृत्वन् > राजकृत्वा

√ यज् + यज्वन् > यज्वा

उ प्रत्यास

परि √ खन् > परिखा

सरस् √ जन् > सरोज - सरोजम्

क्त (त) भा क्तवत् (तवत्) प्रत्यास

क्त (त) प्रत्यास

සකමක ධාතුන් කෙරෙන් පර ව අතීතකාල කමකාරකයෙහි **क्त (त) भा क्तवत् (तवत्)** යන ප්‍රත්‍යය යොදා ගැනේ. මෙම ප්‍රත්‍යාන්ත කෘදන්තයකින් වාක්‍යයක් අවසන් කිරීමට ද හැකියාව පවතී. ආධ්‍යාත පදයක් යෙදීම අවශ්‍ය නොවේ. එබැවින් ම ඒවා නිෂ්ඨා කෘදන්ත ගණයට ද ඇතුළත් වේ. **त भा तवत्** යනු මෙහි ශේෂ වන ශුද්ධ ප්‍රත්‍යද්වය යි.

පහත ක්‍රම සාවධාන ව අධ්‍යයනය කරන්න.

පළමු ක්‍රමය

धातु + त

√ कृ + त = कृत

√ ज्ञा + त = ज्ञात

√ नी + त = नीत

√ भू + त = भूत

දෙවන ක්‍රමය

ඛාතූ + ඩ + ත

√ ලිඛ් + ඩ + ත = ලිඛිත

√ ඛාද් + ඩ + ත = ඛාදිත

√ විද් + ඩ + ත = විදිත

√ චිනිත් + ඩ + ත = චිනිතිත

තෙවන ක්‍රමය

ඛාතූ (නම්) + ත

√ ගම් + ත = ගත

√ හනි + ත = හත

√ රම් + ත = රත

√ මනි + ත = මත

සිව්වන ක්‍රමය

ඛාතූ (X) + ත

√ ශ්‍රම් + ත = ශ්‍රානිත

√ ඞ්‍රම් + ත = ඞ්‍රානිත

√ ෂම් + ත = ෂානිත

√ දම් + ත = දානිත

පස්වන ක්‍රමය

√ ඛාතූ + ත > ට

√ නෂ් + ත = නෂ්ඨ

√ ඳෂ් + ත = ඳෂ්ඨ

√ තුෂ් + ත = තුෂ්ඨ

ଅଣଠିକ କ୍ରମିକ

ଧାତୁ (ବର୍ଗାକ୍ଷରସ୍ୟ ଚତୁର୍ଥମକ୍ଷରମ୍) + ତ > ଧ

√ ଲମ୍ + ତ = ଲବ୍ଧ

√ ରୁଧ୍ + ତ = ରୁଦ୍ଧ

√ ବୁଧ୍ + ତ = ବୁଦ୍ଧ

ଅଣଠିକ କ୍ରମିକ

(ବ ଯ ର ଲ) <> ଧାତୁ + ତ

ଉ ଇ ଋ ଌ <> ଧାତୁ + ତ

√ ବଚ୍ + ତ > ଉଚ୍ + ତ = ଉକ୍ତ

√ ବପ୍ + ତ > ଉପ୍ + ତ = ବସ୍ତ

√ ବସ୍ + ତ > ଉଷ୍ + ତ = ଉଷିତ

√ ଯଜ୍ + ତ > ଇଜ୍ + ତ > ଇଷ୍ + ତ = ଇଷ୍ଟ

ବିଶେଷରୂପାଣି

√ ସହ୍ + ତ = ସୌହ

√ ସ୍ଥା + ତ = ସ୍ଥିତ

√ ମୁଚ୍ + ତ = ମୁକ୍ତ

√ ପା + ତ = ପୀତ

√ ରୁଜ୍ + ତ = ରୁଗ୍ଣ

√ पठ् + तवत् = पठितवत्	√ जि + तवत् = जितवत्
√ दा + तवत् = दत्तवत्	√ हन् + तवत् = हतवत्
√ ग्रह् + तवत् = गृहीतवत्	√ खाद् + तवत् = खादितवत्
√ अङ्क् + इ + त = अङ्कितः	अङ्कितवान्
√ कम्प् + इ + त = कम्पितः	कम्पितवान्
√ अर्ज् + इ + त = अर्जितः	अर्जितवान्
√ क्षुध् + इ + त = क्षुधितः	क्षुधितवान्
√ खाद् + इ + त = खादितः	खादितवान्
√ कथ् + इ + त = कथितः	कथितवान्

त प्रयोग

धातवः	पु.	पु.	स्त्री.
√ पठ्	पठित	पठितम्	पठिता
√ स्ना	स्नात	स्नातम्	स्नाता
√ पा	पीत	पीतम्	पीता
√ भू	भूत	भूतम्	भूता
√ कृ	कृत	कृतम्	कृता
√ त्यज्	त्यक्त	त्यक्तम्	त्यक्ता

तवत् प्रयोग

धातवः	पु.	पु.	स्त्री.
√ पठ्	पठितवान्	पठितवत्	पठितवती
√ स्ना	स्नातवान्	स्नातवत्	स्नातवती
√ पा	पीतवान्	पीतवत्	पीतवती
√ भू	भूतवान्	भूतवत्	भूतवती
√ कृ	कृतवान्	कृतवत्	कृतवती
√ त्यज्	त्यक्तवान्	त्यक्तवत्	त्यक्तवती

प्रातरत्र मया स्नातं भवता शयितं कथम् ।

अधीतः शिशुभिः पाठम् उक्तं तैर्मधुरं वचः ॥

- तव्य / अनीय / य प्रत्यय

पापात् सदैव भेतव्यं न वक्तव्यं मृषा क्वचित् ।

पालनीया गुरोराज्ञा पूजनीयः सदातिथिः ॥

- ඉහත පද්‍යයෙහි වචන ගත්වා ඇති පද පිළිබඳ අවධානය යොමු කරන්න. එම කෘතීන්හ රූප භාෂාවේ යෙදෙන අවස්ථා තේරුම් ගන්න.

दा + तव्य > दातव्य (දිය යුතු)

गम् + अनीय > गमनीय (යැමට සුදුසු)

තව්‍ය ප්‍රත්‍යය එකතු වන විට ඇතැම් ධාතුන්ගේ මුල් ස්වරය ගුණ වේ. සමහර කැන්හි එසේ නොවේ.

कृ + तव्य > कर्तव्य दा+ तव्य > दातव्य

एध् + इ + तव्य > एधितव्य जि+ तव्य > जेतव्य

पत् + इ + तव्य > पतितव्य नी + तव्य > नेतव्य

अनीय प्रत्यय ද එකතු වන්නේ ගුණ වූ ධාතුවකට ය.

सृज् + अनीय > सर्जनीय

तृज् + अनीय > तर्जनीय

जी + तव्य > जेतव्य चिन् + तव्य > चिन्तव्य

शुभ् + अनीय > शोभनीय रम् + अनीय > रमणीय

निन्द् + अनीय > निन्दनीय कृ + अनीय > करणीय

धातु	तव्य	अनीय
√ सृज्	स्रष्टव्य	सर्जनीय
√ छिद्	छेतव्य	छेदनीय
√ भिद्	भेतव्य	भेदनीय
√ पच्	पक्तव्य	पचनीय
√ कथ्	कथितव्य	कथनीय
√ चुर्	चोरितव्य	चोरणिय
√ भू	भवितव्य	भवनीय
√ नी	नेतव्य	नयनीय
√ भी	भेतव्य	भयनीय
√ पठ्	पठितव्य	पठनीय
√ वच्	वक्तव्य	वचनीय
√ कृ	कर्तव्य	करणीय
√ पूज्	पूजितव्य	पूजनीय

धातु	तव्य	अनीय
√ अट्	अटितव्यम्	अटनीयम्
√ अर्च्	अर्चितव्यम्	अर्चनीयम्
√ कृ	कर्तव्यम्	करणीयम्
√ क्री	क्रेतव्यम्	क्रयणीयम्
√ गम्	गन्तव्यम्	गमनीयम्
√ ग्रह्	ग्रहीतव्यम्	ग्रहणीयम्

- य प्रत्ययस्य अन्तर्गतं चिदि विभक्तिव्युत्पत्तौ आ सव्यस्य ए अन्तर्गतं चिदि वि.

√ दा + य > द् + ई + य > द् + ए + य > देय (देय सुख/ई०० सुखसु)

√ धा + य > धे + य > धेय

√ नी + य > ने + य > नेय

√ पा + य > पे + य > पेय

गेयं गीतानामसहस्रं ध्येयं श्रीपतिरूपमजस्रम् ।

नेयं सज्जनसङ्गे चित्तं देयं दीनजनाय च वित्तम् ॥

- ධාතූන්තයෙහි වූ **ය, ඩ, ඩ්, ඊ, ඊ, ඊ, ඊ, ඊ**, යන වචනී ගුණ බවට හෝ වෘද්ධි බවට පත් වේ. **ෆ් ෆ්** වචනී වෘද්ධි වේ.

√ **जि + य > जे + य > जेय** (දිනිය යුතු / දිනීමට සුදුසු)

√ **नी + य > ने + य > नेय**

√ **कृ + य > कार् + य > कार्य**

- හුදෙකලා ව්‍යාකර්ෂනයකට පෙරටුව සිටි **ඩ, ඊ** ගුණ වේ. ඇතැම් විට **ඊ** කාරය දීඝී වී හෝ නොවී පවතී. **ෆ්** වෙනස් නොවේ.

√ **भिद् + य > भेद् + य > भेद्य**

√ **युज् + य > योज् + य > योग्य**

√ **वच् + य > वाच् + य > वाच्य (वाक्य)**

√ **दृश् + य > दृश्य**

√ **शप् + य > शप्य**

√ **शक् + य > शक्य**

√ **गद् + य > गद्य**

√ **रम् + य > रम्य**

√ **पद् + य > पद्य**

ମନସା ସତତମ୍ ।

ମନସା ସତତମ୍ ସ୍ମରଣୀୟମ୍
ବଚସା ସତତମ୍ ବଦନୀୟମ୍
ଲୋକହିତମ୍ ମମ କରଣୀୟମ୍ ॥ ଲୋକହିତମ୍ ॥

ନ ଭୋଗଭବନେ ରମଣୀୟମ୍
ନ ଚ ସୁଖଶୟନେ ଶୟନୀୟମ୍
ଅହର୍ନିଶମ୍ ଜାଗରଣୀୟମ୍
ଲୋକହିତମ୍ ମମ କରଣୀୟମ୍ ॥ ମନସା ॥

ନ ଜାତୁ ଦୁଃଖମ୍ ଗଣନୀୟମ୍
ନ ଚ ନିଜସୌରାଧ୍ୟମ୍ ମନନୀୟମ୍
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରେ ତ୍ୱରଣୀୟମ୍
ଲୋକହିତମ୍ ମମ କରଣୀୟମ୍ ॥ ମନସା ॥

ଦୁଃଖସାଗରେ ତରଣୀୟମ୍
କଷ୍ଟପର୍ବତେ ଚରଣୀୟମ୍
ବିପତ୍ତିବିପିନେ ଭ୍ରମଣୀୟମ୍
ଲୋକହିତମ୍ ମମ କରଣୀୟମ୍ ॥ ମନସା ॥

- ଶ୍ରୀଧର ଭାସ୍କର ବର୍ଣ୍ଣକର:

ක්‍රියාකාරකම 12.1

01. පහත පද්‍යයන්හි ඇති කෘදන්ත ශබ්ද තෝරා ලියන්න. පද්‍යයන්හි අට ද ලියන්න.

आलस्यं सर्वदा त्यज्यं कार्यं पित्रोः प्रियं सुतैः ।
दरिद्राय धनं देयं कृत्यं परहितं सदा ॥
वक्तव्यं मधुरं वाक्यं दग्धव्या कटुभाषिता ।
पातव्यं निर्मलं नीरं स्मरणियं गुरोर्वचः ॥
मोचनीयं स्वशैथिल्यं सहनीयं सतां वचः ।
द्रोहणीयं न कस्मैचित् मोहनीयं न चापदि
दमनीयः स्वयं चात्मा तदिदं वेदशासनम् ॥

2. පහත ඡේදය සම්පූර්ණ කරන්න.

පහත ඡේදයේ ඇති වකිමානකාලික ක්‍රියාපදයන්ට සුදුසු අතීත කෘදන්ත පද සකසා ඊළඟ ඡේදයේ හිස්තැන් පුරවන්න.

कश्चन व्याधः अस्ति । सः अतीव दुष्टः निष्करुणः च । एकदा सः वनं गच्छति । तत्र जालं प्रसारयति । एका कपोती जाले पतति । व्याधः कपोतीं पञ्जरे स्थापयति" अग्रे गच्छति च । तदा वृष्टिः आरब्धा । भीतः व्याधः आश्रयम् अन्विष्यति । एकस्य महावृक्षस्य अधः आगच्छति । सः वृक्षम् उद्दिश्य- भोः अत्र यः वसति" तं प्रति शरणागतः अस्मि । मां रक्षतु" इति कथयति । तत्र वृक्षे ? कः कपोतः आसीत् । कपोतः व्याधस्य पञ्जरे स्थितां पत्नीं पश्यति । तदा सा कपोती पतिम् उद्दिश्य वदति- "एषः व्याधः शीतार्तः, क्षुधार्तः अस्माकं गृहम् आगतः अस्ति । एतस्य सत्कारं करोतु" इति । पत्या वचनं कपोतः अङ्गीकरोति । सः अङ्गारकम् आनयति । अग्निं ज्वालयति । व्याधं वदति- शशभोः! व्याध शीतबाधां दूरीकरोतु" इति । अनन्तरं कपोतः चिन्तयति- "व्याधः क्षुधार्तः । तस्मै दातुं गृहे आहारः नास्ति । किं करोमि ? " इति । व्याधं वदति "अतिथिमहाशय ! आहारं ददामि । कृपया स्वीकरोतु" इति । ततः कपोतः व्याधस्य आहारार्थम् अग्निं प्रविशति । कपोतस्य त्यागं

दृष्ट्वा व्याधः लज्जाम् अनुभवति । कपोतीं बन्धनात् मोचयति । कपोती अपि पतिविरहदुःखेन अग्निं प्रविशति । इत्थं कपोती-कपोतयोः त्यागं दृष्ट्वा व्याधः दुःखेन अश्रूणि स्रावयति ।

कश्चन व्याधः आसीत् । सः अतीव दुष्टः निष्करुणः च । एकदा सः वनं गतवान् । तत्र जालं । एका कपोती जाले । व्याधः कपोतीं पञ्जरे अग्रे च । तदा वृष्टिः आरब्धा । भीतः व्याधः आश्रयम् । एकस्य महावृक्षस्य अधः । सः वृक्षम् उद्दिश्य- शशभोः, अत्र यः वसति तं प्रति शरणागतः अस्मि । मां रक्षतु” इति । तत्र वृक्षे एकः कपोतः आसीत् । कपोतः व्याधस्य पञ्जरे स्थितां पत्नीं । तदा सा कपोती पतिम् उद्दिश्य - “एषः व्याधः शीतार्तः, क्षुधार्तः अस्माकं गृहम् आगतः अस्ति । एतस्य सत्कारं करोतु” इति । पत्न्याः वचनं कपोतः सः अङ्गरकम् । अग्निं । व्याधं “भोः व्याध शीतबाधां दूरीकरोतु” इति । अनन्तरं कपोतः । शव्याधः क्षुधार्तः । तस्मै दातुं गृहे आहारः नास्ति । किं करोमि? इति । कपोतः व्याधम् “अतिथिमहाशय आहारं ददामि, कृपया स्वीकरोतु” इति । कपोतः व्याधस्य आहारार्थम् अग्निं । कपोतस्य त्यागं दृष्ट्वा व्याधः लज्जाम् अनुभवति । कपोतीं बन्धनात् मोचयति । कपोती अपि पतिविरहदुःखेन अग्निं प्रविशति । इत्थं कपोती-कपोतयोः त्यागं दृष्ट्वा व्याधः दुःखेन अश्रूणि स्रावयति ।

उपायेन हि यत्कुर्यात्तन्नशक्यं पराक्रमैः ।

උපායෙන් කළ හැකි දෙය විරන්වයෙන් කළ නොහැකි ය.

उपार्जितानामर्थानां त्याग एव हि रक्षणम् ।

රැස්කළ ධනය පරිත්‍යාග කිරීම ම රැකීම නම් වේ.

उसं सुकृतबीजं हि सुक्षेत्रेषु महत्फलम् ।

සාරවත් බිමෙහි වපුරන ලද යහපත් බීජය මහත්ඵල ගෙන දෙයි.